

ЕВТЕРПА: ДВУЕЗИЧЕН ЕЛЕКТРОНЕН КОРПУС НА ПРЕВОДНА НОВОГРЪЦКА ЛИТЕРАТУРА

*Драгомира Вълчева, Ирина Стрикова,
Нели Методиева, Надежда Тренова*

През академичната 2009–2010 година екип преподаватели от специалностите Новогръцка и Класическа филология на СУ „Св. Климент Охридски” замисли и осъществи проект за създаване на двуезична електронна база данни от творби, принадлежащи към канона на новогръцката литература от XIX и XX век, и техните преводи на български език. Тук ще опишем етапите на работната програма и възможностите за приложение на корпуса.

1. Евтерпа: името на проекта

Защо Евтерпа? А защо не Калиопа? И защо изобщо муза? По силата на някакъв нетърсен, но вероятно неслучаен ефект, женскостта на името отразява състава на проектния екип, а също така стои в противовес на мъжките митологични персонажи – Тезей, Теламон и частично побългарения Ромулус Булгарикус, – с които са онасловени поредица проекти на Катедрата по класическа филология (всички те насочени към българската рецепция на гръко-римската античност). Така че, напомняйки за древните корени на художествената словесност, името се вписва в една катедрена традиция, но същевременно държи да заяви и своята различност. Разбира се, може да се възрази, че епосът, митологично представен от музата Калиопа, е по-очевиден предтеча на събраната в нашия корпус повествователна проза, отколкото лириката на винаги леко фриволната Евтерпа. И все пак чрез съюза си с речния бог Стримон, от когото ражда тракийския владетел Рез, Евтерпа има предимството да е в по-тясна пространствена връзка, откъм изворите на река Струма, с българската половина на преводния корпус. Иначе казано, с избора на името въпросът за изворите се оказва решен и исторически, и географски.

2. Евтерпа: етапи на работната програма

Първата задача на проектния екип беше да подбере първоначален свод от представителни текстове след внимателен обзор на преведената и издадена на български език новогръцка литература от XIX и XX в. Впоследствие бяха набавени необходимите книжни тела и ксерокопия и се премина към сканиране, привеждане в текстов формат, редактиране и подготовка за въвеждане на текстовете в компютърна програма. В резултат на това се получи корпус с общ обем от 3 521 821 знака или 1957 стандартни страници. Другите цифрови показатели очертават следната картина: корпусът съдържа 17 оригинални текста и 20 български превода; в жанрово отношение те се подразделят на 3 романа и 14 разказа; представени са 7 гръцки писатели и 8 български преводачи; три произведения се явяват с по два различни превода на български език (вж. Таблица 1).

Таблица 1

Гръцки оригинали (автор и заглавие)	Български преводи (автор, заглавие и преводач)
Νίκος Καζαντζάκης, <i>Ο καπετάν Μιχάλης</i>	Никос Казандзакис, <i>Капитан Михалис</i> (Георги Куфов)
Νίκος Καζαντζάκης, <i>Ασκητική</i>	Никос Казандзакис, <i>Аскетика</i> (Панос Стагоянис)
Εμμανουήλ Ροΐδης, <i>Η πάπισσα Ιωάννα</i>	Емануил Ройдис, <i>Панеса Йоана</i> (Георги Куфов)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Βιοπαλαιστής</i>	Андреас Каркавицас, <i>За насыщния</i> (Валентина Бонева)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Οι σφουγγαράδες</i>	Андреас Каркавицас, <i>Сюнгерджиш</i> (Афродита Алексиева) Андреас Каркавицас, <i>Ловци на сунгери</i> (Валентина Бонева)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Ο εκδικητής</i>	Андреас Каркавицас, <i>Мъстител</i> (Валентина Бонева)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Η δικαιοσύνη της θάλασσας</i>	Андреас Каркавицас, <i>Справедливостта на морето</i> (Валентина Бонева)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Οι φρεγάδες</i>	Андреас Каркавицас, <i>Фрегати</i> (Валентина Бонева)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Το γιουσουρί</i>	Андреас Каркавицас, <i>Черният корал</i> (Валентина Бонева)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Η καπετάνισσα</i>	Андреас Каркавицас, <i>Капитанишата</i> (Валентина Бонева)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Καβομαλιάς</i>	Андреас Каркавицас, <i>Нос Маляс</i> (Валентина Бонева)

Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Η θάλασσα</i>	Андреас Каркавицас, <i>Морето</i> (Милко Цонев) Андреас Каркавицас, <i>Морето</i> (Валентина Бонева)
Ανδρέας Καρκαβίτσας, <i>Το βασιλόπουλο</i>	Андреас Каркавицас, <i>Принцът</i> (Валентина Бонева)
Βασίλης Ρώτας, <i>Το γράμμα του πνιμένου</i>	Βασίλις Ρώτας, <i>Писмото на удавника</i> (Π. Νάλμπαντις)
Ηλίας Βενέζης, <i>Οι γλόροι</i>	Илиас Венезис, <i>Гларуси</i> (Савас Ахилеас)
Αλέξανδρος Παπαδιαμαντής, <i>Όνειρο στο κάμα</i>	Αλεξανδρος Παпаδιαμαντις, <i>Блян в морето</i> (Стефан Гечев [1975 г.]) Αλεξανδρος Παпаδιαμαντις, <i>Блян в морето</i> (Стефан Гечев [1982 г.])
Γεώργιος Βιζυηνός, <i>Το ομάρτημα της μητρός μου</i>	Γεοργιος Βизиинος, <i>Грехът на майка ми</i> (Милко Цонев)

За да се осигурят разнообразни възможности за приложение на изготвения корпус, беше създадена специална компютърна програма (от програмиста Росен Георгиев), с която се осъществява автоматично разпределяне и номериране на успоредно разположени изречения или абзаци от оригинален новогръцки и преводен български текст (вж. Обр. 1). Някои приложения на програмата могат да се използват посредством уеб-сайта на проекта с временен адрес <http://rosoft.org/grcorpus> (вж. Обр. 2). Там са достъпни данни за произведенията, както и търсачка, чрез която се извършва търсене на гръцки лексикални единици – въведени изцяло или само с начален сегмент. Намерените резултати показват изреченията, в които е включена търсената лексикална единица, успоредно с превода им на български език. Чрез отваряне на допълнителен прозорец може да се проследи по-широкият контекст на намерените думи.

3. Евтeрпa: приложение на проекта

Приложенията на създадения електронен корпус се разпределят в три основни групи:

(а) **дидактично** – при преподаването на цял набор от учебни дисциплини, залегнали в учебния план на специалност Новогръцка филология (и на други сродни специалности);

(б) научно-изследователско – като източник на емпиричен материал за съпоставителни езиковедски, литературоведски, преводачески, културологични и пр. изследвания;

(в) лексикографско – за илюстриране на речникови пособия с примери из областта на художествената литература.

За да не бъдем голословни, ще посочим три произволни примера за начини, по които електронният корпус може да бъде използван чрез уеб-сайта на проекта.

Наличието на два различни превода на едно и също произведение дава възможност за разнообразни преводачески анализи и съпоставки. Ако например решим да проверим как е преведена на български фразата „ἄτιςο στουχεῖό” от разказа „Морето” на Андреас Каркавицас, чрез търсене в корпуса лесно стигаме до двата преводни варианта (вж. Таблица 2).

Таблица 2

Гръцки текст	Български текст
– Μακρίά, ἔλεγε, μακρίά, παιδί μου, απ’ τ’ ἄτιςο στουχεῖό!	– Настрана – казваше – стой, чедо, настрана от тази вероломна хала! (превод на Милко Цонев)
	– Надалеч – казваше, - надалеч, чедо, от тази продажна фурия. (превод на Валентина Бонева)

До любопитни резултати може да доведе и търсенето на различни етноними. Изписвайки в полето на търсачката началния сегмент на етнонима ‘Βούλγαρος’ (по този начин ще получим резултати с всички флексивни форми на думата), установяваме, че в нашия корпус той се среща само веднъж: в романа „Папеса Йоана” на Емануил Ройдис. В оригинала става дума за „осем новопокръстени българи”, които служели като коне, на чиито рамене се крепяла носилката на атинския епископ. Само че в българския превод преводачът или редакторът – можем само да гадаем – е намерил за нужно да зачеркне съответния етноним, вероятно по подбуди от патриотичен характер (вж. Таблица 3). Подобни примери биха представлявали интерес както за преводаеда, който изследва проблемите на превода като цензура, така и за историка, културолога или литературоведа, които се занимават с необятната тема за „образа на Другия”.

Таблица 3

Гръцки текст (Емануил Ройдис, „Папеса Йоана”)	Български текст (превод на Георги Куфов)
Παραλαβόν έπειτα τους δύο ξένους επί του αρχιερατικού φορείου του, βασταζομένου υπό οκτώ νεοφώτιστων Βουλγάρων , οίτινες υπηρετούν ως ίπλοι την Αυτού Μακαριότητα, μετέφερεν αυτούς εις την παρά τους πρόποδας της Ακροπόλεως επισκοπήν...	След това той покани двамата чужденци на архиерейската си носилка, крепена на раменете на осем новопокръстени , които служеха за коне на негово блаженство, и ги отведе в епископията си в подножието на Акропола...

Последният ни пример не е хипотетичен, а взет от дидактичната практика на магистърската програма “Езикознание и превод”, която се предлага от специалност Новогръцка филология в СУ „Св. Климент Охридски”. През 2011 г. магистрантката Надежда Тренова защити магистърска теза на тема „Οι σύνθετες λέξεις στο μυθιστόρημα “Ο καλετάν Μιχάλης” του Νίκου Καζαντζάκη. Κατηγοριοποίηση και βουλγαρικά αντίστοιχα (σύμφωνα με τη μετάφραση του Γκεόργκι Κούφοβ)” [„Сложните думи в романа „Капитан Михалис” на Никос Казандзакис. Класификация и български съответствия (според превода на Георги Куфов)”. С помощта на електронния корпус „Евтерпа” тя ексцерпира всичките 1681 сложни думи на гръцкия оригинал заедно с техните 2090 български съответствия. Лингвистичната част на работата включва съпоставка на словообразователните системи на двата езика, благодарение на която се стига до извода, че въпреки подобията на структурно ниво, лексикалните различия почти не позволяват превод на сложна дума с еквивалентна сложна дума. За сметка на това българските преводни съответствия в повечето случаи отразяват много точно граматичната структура на изходната гръцка дума, например: *αγριογάτος* / *див котарак* (епίθετο + ουσιαστικό); *ροδόζιδο* / *оцет от рози* (ουσιαστικό + πρόθεση + ουσιαστικό); *μακρολαίμης* / *с дълга шия* (πρόθεση + επίθετο + ουσιαστικό); *χαροκατέβασε* / *изломоти радостно* (ρήμα + επίρρημα); *μακροδρασκελίσε* / *тръгна с широки крачки* (ρήμα + επιρρηματικός προσδιορισμός); *αλαφροπάτητα* / *с леки стъпки* (πρόθεση + επίθετο + ουσιαστικό). Само в редки случаи преводът не представлява структурно съответствие, а друг вид своеобразно преводаческо решение (напр. *πεντάμορφη* / *хубавица над хубавиците*). Ценен принос в работата на Н. Тренова е и приложението, съдържащо пълен азбучен индекс на всички гръцки сложни думи, съпроводени от страницата на появата им в гръцкия оригинал

и от българските съответствия (за мостра от индекса вж. Таблица 4), който сам по себе си би могъл да се използва като инструмент в учебната и изследователската практика.

Таблица 4

αγαδολόι	283	агите
	285	агите
αγγελοσκιάχτηκε	435	вижда ангелите вече
	527	отиваше си
αγγούρ-μελτέμι	52	краставичен вятър
	52	краставичен вятър
αγγουροσαλάτα	67	салата от краставици
αγιογύτης	510	светотатственик
αγιοζούμι	361	гола чорба
αγίοκλημα	122	храст орлови нокти
	122	орлови нокти
	162	орлови нокти
	184	орловите нокти
Αγιονόρος	406	“Света гора”
αγιοχώματος	402	свети покойници
αγκαθοφούντωτα	29	щръкнала на кичури
αγκιναρόφυλλα	121	листа от ангинар
	138	ангинарови листа
	143	ангинаровите листа
αγκομαχούσε	88	пъшкаше
	350	задъхваше се
αγκομαχώντας	125	като пъшкаха
	298	пъшкайки

В заключение трябва да отбележим, че по обективни причини работата по проект „Евтерпа” беше временно замразена. При все това екипът е убеден в неговата полезност и се надява при първа възможност да поднови усилията си в посока към все по-голямо разширяване на корпуса от текстове, усъвършенстване на компютърната програма и търсене на нови възможности за приложение на електронната база данни.

БЕЛЕЖКИ

¹ Доц. д-р Виолета Герджикова (ръководител на проекта), гл. ас. д-р Драгомира Вълчева, ас. Ирина Стрикова, ас. Нели Методиева.

Проект „Евтерпа”

- [○ Начало](#)
- [○ Новини](#)
- [○ Вход потребител](#)
- [○ Данни за произведенията](#)
- [○ Търсене в корпуса](#)
- [○ Речник](#)
- [○ Приложна програма](#)
- [○ Участници в проекта](#)
- [○ КОНТАКТИ](#)

Търсене в корпуса

Въведете дума за търсене:

Търсене на начален сегмент
 Точно търсене

Търсене в конкретен текст:

Всички текстове

Νίκος Καζαντζάκης, Ο κολοβός Μιχάλης (9α κεφάλαιο)

Νίκος Καζαντζάκης, Ο κολοβός Μιχάλης (10α κεφάλαιο)

Εριμανούη Ροϊβίης, Η πόλισα Ιωάννα (2α μέρος)

Εριμανούη Ροϊβίης, Η πόλισα Ιωάννα (2ο μέρος)

Εριμανούη Ροϊβίης, Η πόλισα Ιωάννα (3ο μέρος)

Εριμανούη Ροϊβίης, Η πόλισα Ιωάννα (4ο μέρος)

Νίκος Καζαντζάκης, Αακτικόν

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Βαλαυσιτῆς

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Οι σφουγγαράδες

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Οι σφουγγαράδες

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Ο εκδικητής

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Η δικαιοσύνη της Βάλασσας

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Οι φρυσάδες

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Το Υπασούρι

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Η καπέτάνισσα

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Καβαλαριάς

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Η Βάλασσα

Ανδρέας Καρκαβίτσας, Η Βάλασσα

Обр. 2. Интернет страницата на проект “Евтерпа”. Търсене в корпуса на думата „αὐθρῶλος”